

TAD ER UMIVENT,

EYÐUN
So Eyðun Andreassen. Man hjúnabandslógina frá 1777 ikki vera ætlað teim veikustu samfelagnum, fæloysingum og smærri ognarfólki, til frysing?

Kongsjörðin og kongsfólkafamiljurnar vóru tryggjar móti hungri og halli við galdandi arvalóg.

Kongsjörðin var samfelagsins grundstøði og fólkins evsa vísa fyrri, at ikki alt fólkið skuldi tynast í fellidrum og niðursundurkomin av landfarsóttum.

So marxistiska freistingin hjá fólkalívfrøðingnum hevur verið ov stór til, at vísindin hevur havt ein kjans.

Orsøkin til hjúnabandslógina í 1777 er kanska just tað umvenda av tí, fært verður fram í «Úr søgn og søgu», og hevur verið sett í verk av útygdarfullum monnum í Føroyum til at bjarga fjeldini undan tí stóru náttúruvanrúkkuni.

BÁTSRETTURIN

Tað, teir vinstrahallu í dag kalla lógina um «bátsband», hevði eisini tveir stóru — sum so mangt annað. Men fólkalívfrøðingurin royndir aftur her at gjara út fyrri síni politisku vísind.

Lagna frá 1813 tryggjaði eisini monnum ein rætt til at riga sess á bóndabátinum í Føroyum. Bændurnir høvdu nevniliga skyldu til at halda bát. At henda skylda innlegubúð kundi vera ein frysing — ikki bert hjá bóndum sjálvum, men hjá øllum teim 5, 10 ella fleiri húsfólki, sum vóru knýtt at gærdum, er væl møgulegt.

Men tað er lægt at ein fólkalívfrøðingur heldur eitt 8-mannafar fyrri 100-200 árum síðan hava verið eitt kapitalistiskt vinnutól.

Búskaparliga framgongd, eitt timburhandil og vaksandi fiskarogdini við betri bátum og fiskiræðskap, sum við undantaki av sjálvari napoleonískri stríðini eyðkendi tíðarskeiðið 1750 fram til, hevði gjørt tað lættari hjá øðrum ein kongsbændrum at úvegja sær bátar.

STORR SKYLDUR

Men heilt hava bóndagarnir í hesum tíðarskeiði heilt upp til træða- og útiðina fingið fleiri munna metta, fleiri hendur at arbeiða, fleiri avlamin at og klæða, og hesar skyldu ikki verðir røktaðar lóg av øðrum — bátsbændrum — enn gærdum.

Heilt hevur henda samlagsfunksjónin hjá gærdum gjørt tað neyðugt tryggja, at kongsfólk hava havt manning. Men stótt okjandi fólkalívfrøðingur verðir komið hagar aðrir sjálvsstøðigir vinnu mannstærkir til at úvegja eigið seks- ella átíttamann.

ANNAD SAMFELAG

Uttan mun til, hvat ein ment lættur granskari hugsar politiskt um sjóðin næststíðna öld, so sleppa undan, at tann tíðin vóru fullkomiliga óvísir okkara eigna samfelli, at tað nýtuleyst at brúka sínar forðomar um kapitalistiska fæloysingar til at tálka andisdrágin hjá fólki í Føroyum 150-200 árum síðan um henda tálking skal við skili og vísindalig hald.

Tað er kanska ikki niðurtítt um undirritaðan leikmanni á hesum øki geva seg í kast við ein vísindsmann sum Eyðun Andreassen, hvørs bók í aðrir mál var ein forkunnugur eysingur.

Men marxistisk prik til ára gamlar færoyskar kongsbændur fyrri at styrkja íslógiska grundstøðið um sosialistisku túlvitningu færoyska — almenningu — boyrir ikki heima á ein vísindaligum rannsóknarstovni, men heldur í dag pressuni.

Eingin rúga av fólkalívfrøði kann heldur forðuglign fólki í at brúka vísind og skil, sum eisini koma vera gagnligt, tá vit tosa hjúnabandslóg og bátur fyrri teimum øldum síðan.

Alt samliv kynjanna millum uttan fyrri lógligt hjúnaband var dømt sum «Utugtligt Levend» og fyrri slíkur var revsingin hørð, ikki bert hesumegin grøvina, men enn veri hinumegin. Prestarnir tá prædikaðu dúgliga um allar helvitispinslur. Hvat kundu annað vera úrslitið úr slíkari rangvørgari skipan, enn at ein meginpartur av fólkinum kom til at liva undir einum kroppsligum og andaligum trýsti, sum aldri fram eina undirlutakenslu, ið skjótari er at koma enn hvørva.»

Ein niðurstøða

Í HESI GREIN havi eg roynt at sagt eitt sindur um, hvat virði Dagblaðið hevur sum sannur og haldgóður tíðindaflyttingur, um blaðsins máta at handfara færoyingun og færoysk tjóðskaparligt og mentunarligt arbeið, um blaðsins stóðu til fólkaræðisspurningin og endiliga um blaðsins stóðu til ta lóg, sum var við til at skapa eitt heilt mest undirbróttliga tíðarskeiðið í Føroya søgu. Lesarin hevur nú rætt til at spyrja: Hvi hava vit drigið hesi viðurskipti fram? Hvat samband er ímillum eitt nú Dagblaðsins stóðu til einræðið hjá Pinochet í 1979 og til hjúnarbandsforboð og bátsbandið í 1777? Eg skal royna at svara hesum spurningum og vita, um ein niðurstøða spyrst burtur.

Lika síðan Dagblaðið fyrri 11-12 árum síðani skifti stíl og broytti kós, hevur verið gitt og ætlað um, hvat endamálið var við hesum. Dagblaðið hevur eisini sjálvt roynt at greitt fólki frá hesum og eitt nú viljað verið við, at tað umboðar frælsi ella vesturlendskan hugsunarhátt, og at tað fyrst og fremst vil «vinstravoginum» og «marxism» og «kommunism» til livs. Nógvi fólk tykjast at trúgva hesum. Men fara vit at kanna blaðsins innihald eitt sindur gjøllari, og hugsa vit okkum eitt sindur um, vísir tað seg, at hesar metingar raka við síðuna av, og at blaðsins endamálið er eitt heilt annað.

Dagblaðsins høvuðsfiggindi er — hvørki kommunismen ella marxismen — men: tann frilynti, sjálvstøðugt hugsandi færoyingurin. Blaðstjórin á Dagblaðnum er ein hatafullur einsrættari, ein avgjörður anti-individualistur, og hansara høvuðssetningur er at fá allar færoyingar til at ganga á træði. Hetta verður gjørt á ymsan hátt. Við at ræða fólk, so at tey at enda himprast við at bera sína hugsan fram. Við at bera rangvørgan, snaraðan ella beinleiðis ósannan tíðindaflytning og á tann hátt lækka upplýsingarstøðið hjá fólki. Við at fylla lesaran við hatrí, forðum og moralskum burturkast og á tann hátt krypla hann og gera hann óreinan. Við — eftir tí gittu uppskriftini í 1984 eftir George Orwell — at siga fólki, at í dag eru tvey og tvey fyra, meðan tey í morgin eru fimm, og á tann hátt degradera og kompromittera sannleikan sum hugtak. Við at skriva rósandi um totaliter lond og á tann hátt sáa íva um fólkaræðið sum hugtak. Rætt er tað, at orð sum marxism, kommunism, stalinism oftast eru at siggja í blaðnum. Men hesi orð verða sjaldan brúkt um tey fyrirbrigdi, tey standa fyrri. Tey verða brúkt sum spjaldrar at heingja um halsin á sjálvstøðugt hugsandi færoyingum, sum — hóast teir ikki eru sosialistar — hava gjørt ta stóru misgerð at stiga út úr tí einsrættaða, blint marsjerandi Breckmann-liðnum.

Men við hesum er myndin av Dagblaðnum ikki fullfíggað. Tá ein flokkur er undantikin, eru allir færoyskir politiskir flokkar runnið úr sjálvstýrisflokkinum. Allir bera teir sjálvstýrismerkið — ella ein farveg av tí — á sær. Hesir flokkar eru líkir í tí, at teir allir byggja á fólkaræði, at teir allir hvør á sin hátt hava roynt at stuðlað færoyskum tjóðskaparligum og mentunarligum arbeiði, og at kolonitiðin við øllum eyðkennum sínum, einahandli, trælalóg og bátsbandi, hevur staðið fyrri teimum sum eitt tað svartasta kapitlið í okkara søgu.

Men tey seinastu árin hevur Dagblaðið stig fyrri stig forkað seg burtur frá sjálvstýrisfólkinum. Eitt dømi um hetta er stúkuskiftið í NATO-mál-

Jákup Jacobsen um ta av Dagblaðnum røstu trælalógina: «Koyrilin hekk yvir nakka — stongt tað var í búr...»

inum. Eitt annað dømi er hetta heilt merkiliga, at umboðsmaður Fólkaflaksins á danska fólkatíðingnum hevur givið seg upp til tann politiska flokkinn í Danmark, sum — søguliga — einamest hevur sett fétur í spennu í færoyskum tjóðskaparligum stríði. Triðja dømið er Dagblaðsins broyttu stóðu til Forordning af 21. Maj 1777.

Nú hómost eitt mynstur. Dagblaðið hevur røð andróður imóti tíðini og hennara frælsishugsjónum, aftur um tjóðskaparhugsjónina, aftur um fólkaræðishugtakið, aftur um sjálva liberalismuna (eitt hugtak, sum eisini hevur fostrað Sambandsflokkinn) — lika aftur í kolonitiðina. Tá saman um kemur hevur eingin hástóru danskur embætismaður nakrantíð speirikið færoying og færoyskt mentunararbeiði so forhánsliga sum Dagblaðið hevur gjørt tey seinastu tiggju árin. Færoyingar, sum í álvara og við hegni hava givið okkum eina mentunarliga kjølfestu, verða skýrdir falsarar og spekulantar. Færoyingar, sum gera sær sjálvstøðugar hugsanir um politiskar spurningar, verða í Dagblaðnum róptir njósarar og rekavætti. Er tað ikki púra í tráð við henda hugsunarhátt, at blaðstjórin á Dagblaðnum vitjar lond, har liberalismen ikki er til, har øll mannarættindi eru avsgð, og har vanlig borgarlig rættindi verða vírd sum rusk? Og er tað ikki púra í tráð við henda hugsunarhátt, at Dagblaðið kennir samhuga við teimum, sum fyrri 210 árum síðani trælubundu færoyingun, læstu sjógvín fyrri eygunum á honum, gjørdur tað til eitt brotsverk at eiga børn og settu stongsul millum

Rasmus á Háskúlanum um Trælalógina: Hin fátæki, tann stórta mógvan, hevði mist tey mest sjálvfylgilligu mannarættindi.

bygdir og høvuðsstað og millum oyggjarnar og útheimin?

Stranga kongaval

TAD ER SO langt ifrá, at undirritaði er tann einasti, sum hevur ansað eftir teimum politisku og hugmyndafrøðiligu broytingum, sum hava skapt eitt nýtt flokspolitiskt mynstur í Føroyum og eitt nú elvt til, at Sambandsflokkurin í dag stendur sum ein meira sosialur, meira frilyntur og meira framburðarhugaður flokkur enn Fólkaflokkurin. Mong hava ansað eftir hesum. Og ein og hvør, sum hevur havt eygni við sær, hevur sæð, at hesar broytingar longu nú hava ávirkað samgongusamansetingarnar. Tað er ikki mitt endamáli at greiða frá hesum. Kortini skal tað nevast, at spell hevði verið, um tann frilynti parturin av Fólkaflokkinum fór fyrri mutur og skutur, rendur um koll av bólkum, sum ikki virða fólkaræði, mannarættindi og færoyska mentan.

Tað tíðarskeið, sum nomið er við í hesi grein, er eisini lýst í færoyskum skaldskapi. Jakob Jakobsen, tann frægi vísindamaðurin og stóri føðilandsvinurin, hevur yrkt eina yrking, hann kallar Stranga kongaval á sinni. Um hesa tíðina, tá bátsband, einahandli, hjúnarlagsforboð og mong onnur manninkandi fjøtur ovklyvjaðu færoyingun, tekur Jákup doktari m. a. soleiðis til:

Hvat ið undir fremmand harrum fólkið seinni leið, undir ísspeglum og narrum, tað fortelist ei.

Koyrilin hekk yvir nakka, stongt tað var í búr, undir fótum var tað traðkað rætt sum krietúr.

Tað er mín vón, at henda veslaltiðin, sum Jákup doktari lýsir so ramliga, ein tíð so dæpur, at tú skalt heilt til Suðrafríka ella Chile fyrri at finna hennara lika í dag, ongantíð fer at renna uppáftur í Føroyum. Skuldi hon snikt seg inn í okkara tíð, so gævi hon ongantíð kemur longur enn til at ana sum ein rangvørg lognbra á teimum skýmligu hugahválnum á blaðstjóranum á Traðarvegi og harkalið hansara.

Hanus Andreassen

Broð úr greinini hjá Óla Breckmann í Dagblaðnum tann 5. januar.

oyiskir søgumenn hava felt yvir hesa fýrskipan. Ein av okkara mætastu søgumonnum, Hans Jákup Debes, hevði fyrri einum ári síðani nakkrar fýrlestur í Útvarpinum, sum nettup vóru um hesa tíðina. Í teimum var Forordning af 21. Maj nevnd sum eitt dømi um tað ófrælsi og tey kúgandi kor, fátæka fólk livdu undir í Føroyum. John Davidsen kallar bart út hesa fýrskipan «trælalógina». (sí hansara frálíku og vælskrivaðu bók um H. N. Jacobsen). Og í síni frálíku grein «Enn er bót á bórði» (Varðin 1952) skrivur Rasmus á Háskúlanum um Forordning af 21. Maj 1777:

«Hin fátæki, tann stórta mógvan, hevði mist tey mest sjálvfylgilligu mannarættindi og hevði einki at bera í bótufaka fyrri seg. Hjúm fátæka var meinað at fylgja teimum sterku driftum, skaparin hevur lagt niður í alt livandi. Honum var meinað at grunda sítt fátæka heim, sum, tó at tað kundi vera neyðarsligt, gjørdi, at hann kendi seg sum frælsan mann í millum manna. Tað einasta, hann hevði á at líta, var bóndans náð. Bóndin kundi, um hann vildi, lata tvey giftast uppá sína ábyrgd; men so hevði hann eisini hand og halsrætt yvir teimum. At giftarmálina vóru fá og barnatalið lítið prógvað av tí litla fólkalívi, ið ta var; tað stóð hartil so at kalla í stað.

